

ПУНКТУАЦЫЙНЫЯ ВАРЫЯНТЫ ПРЫ АФАРМЛЕННІ ВЫКЛІЧНІКАЎ

Выклічнікі – нязменныя словы, якія выражаюць розныя пачуцці і валявыя пабуджэнні таго, хто гаворыць. Яны не з’яўляюцца членамі сказа і звычайна не ўступаюць у сувязь з іншымі словамі. [1] Гэта адлюстроўваецца пры пунктуацыйным афармленні выклічнікаў на пісьме. Яны размяшчаюцца, як правіла, у пачатку або, радзей, у канцы сказа і аддзяляюцца коскай: *Гэй, узвейце сваім крыллем, арляняты, буйна, бурна!* (Я. Купала); *Ой, купалася сонца ў далях.* (П. Трус); *Колькі ў лесе грыбоў, ай-яй-яй!* (З. Бядуля); *Які гэта быў чалавек, ого!* (І. Гурскі)

Калі выклічнік, які знаходзіцца ў пачатку сказа, суправаджаецца ўзмоцненай інтанацыяй, то пасля яго ставіцца клічнік: *Ах, ах! Які прыгожы дом!* (У. Краўчанка); *Ша! Хмарка, хмарка дарагая паўзе на небе з-за лясоў!* (Я. Колас) Часам у мове мастацкай літаратуры сустракаецца напісанне малой літары пасля клічніка, але гэта не з’яўляецца літаратурнай нормай: *Жарты! з цёмнага не прысеў ні на мінутку.* (К. Чорны)

Пры ўзмоцненай інтанацыі і яркай эмацыянальнай афарбоўцы выклічнік, які знаходзіцца ў канцы сказа, аддзяляецца працяжнікам, а пасля выклічніка ставіцца клічнік: *Андрэй хвалюецца – ого!* (П. Пестрак)

Выклічнікі, якія знаходзяцца ў пачатку сказа, не заўсёды аддзяляюцца знакамі прыпынку. Так, коска не ставіцца ў тым выпадку, калі пры выклічніку ўжываецца ўзмацняльная часціца: *Эх і лес жа тут, лес!* (Я. Маўр); *Ай ды храбрэц!* (М. Лынькоў) Не ставіцца коска таксама тады, калі ў сказе паўтараюцца два словы і выклічнік размяшчаецца перад другім з гэтых слоў: *І ляцім жа, браткі, эх ляцім!* (М. Лынькоў); *Слаўна, ах слаўна правялі мы лета.* (У. Краўчанка) Не аддзяляецца коскай выклічнік, які знаходзіцца перад асабовымі займеннікамі *ты, вы*, за якімі размешчаны зваротак: *Эх вы, дарогі жыцця, што там за вамі ўдалі?* (М. Танк); *Гэй вы, хлопцы, арлы маладыя! Уздымайце магутныя крылы!* (П. Трус)

У мове паэтычных твораў выклічнікі могуць размяшчацца ў сярэдзіне сказа. Пры звычайнай інтанацыі яны выдзяляюцца з двух бакоў коскамі: *Па бары, па нетрах, па шляхах-дарогах, эх, гулялі хлопцы з ветрам у перамогу.* (М. Машара); *Не шукай ты шчасця, долі на чужым, далёкім полі, гэт, за шумным лесам-борам.*(Я. Купала)

Пры ўзмоцненай інтанацыі выклічнікі ў сярэдзіне сказа выдзяляюцца з абодвух бакоў працяжнікамі, прычым непасрэдна за выклічнікам ставіцца клічнік [2]: *Павага мне – уга! – ад сыноў у хаце.* (А. Бялёвіч)

Пры ўмове ад'ектывацыі выклічнікі выконваюць сінтаксічную функцыю выказніка, размяшчаюцца, як правіла, у канцы сказа і аддзяляюцца працяжнікамі: *Ураджай сёлета – ого!* (Т. Хадкевіч); *Рэчка там – во!* (І. Мележ)

Аддзяслоўныя выклічнікі (некаторыя даследчыкі іх лічаць усечанымі формамі дзяслова) з'яўляюцца ў сказе выказнікамі і аддзяляюцца працяжнікамі, калі абазначанае імі дзеянне характарызуецца адценнем нечаканасці: *Лабановіч – скок на ганак.* (Я. Колас); *Вочкі ў Піліпа – лып-лып.* (М. Лынькоў) Калі такое адценне адсутнічае, то працяжнік не ставіцца: *З гуменца бацька шусь ў хату.* (Я. Колас); *Я тым часам шмыг за дзверы.* (З. Бядуля)

Такім чынам, наяўнасць пунктуацыйных варыянтаў пры афармленні выклічнікаў абумоўлена наяўнасцю або адсутнасцю дадатковых сэнсавых адценняў, асаблівасцей інтанацыйнай афарбоўкі выклічнікаў у сказе, а таксама ад парадку слоў, месца выклічніка ў сказе і яго суседства з іншымі словамі, зрэдку ад таго, ад якой часціны мовы выклічнік утвораны. Улік гэтых фактараў дазволіць выбраць пунктуацыйны варыянт, які спрыяе дакладнай перадачы сэнсу, укладзенага ў паведамленне, а ў цэлым будзе садзейнічаць павышэнню культуры пісьмовай мовы.

Літаратура

1. Беларуская мова : энцыклапедыя / пад рэд. А. Я. Міхневіча ; рэдкал. Б. І. Сачанка (гал. рэд.) і інш. – Мінск : БелЭн, 1994. – 654 с. – С. 114.
2. Бурак, Л.І. Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1980. – 207 с. – С. 106.

Л.І. Бурак (Мінск)

РЭПАБЛІКАЎСЬКАЯ АКАДЭМІЯ НАУК І СПРАВАЎ
НАЦЫЯНАЛЬНЫ ІНСТЫТУТ ЛІНГВІСТЫК
І ПАРАГОНАЛЬНАЎСЬКАЯ АКАДЭМІЯ НАУК І СПРАВАЎ
БЕЛАРУСЬСЬКАГО ІНСТЫТУТУ НАУК І СПРАВАЎ
БЕЛАРУСЬСЬКАГО ІНСТЫТУТУ НАУК І СПРАВАЎ